

Конвенція про права дитини

та участь неповнолітніх у збройних конфліктах

М. В. Герасимчук

аспірант факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені
Івана Франка

У науковій статті проаналізовано норми Конвенції про права дитини 1989 р. щодо захисту дітей та їх прав під час збройних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, збройні конфлікти, захист дітей, Конвенція про права дитини.

В научной статье проанализированы нормы Конвенции о правах ребенка 1989 г. относительно защиты детей и их прав во время вооруженных конфликтов.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, вооруженные конфликты, защита детей, Конвенция о правах ребенка.

In the article are analyzed provisions of the Convention on the Rights of the Child, 1989 on the protection of children and their rights during armed conflicts.

Keywords: International Humanitarian Law, armed conflicts, protection of children, Convention on the Rights of the Child.

Щоденно під час збройних конфліктів гинуть та отримують поранення тисячі цивільних осіб. Більшу половину цих жертв, як не прикро, становлять діти. За даними Дитячого фонду ООН, за останнє десятиліття, в ході збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою.

Актуальність теми зумовлена тим, що діти, як особливо вразлива категорія населення, незважаючи на зусилля більшості держав світу, залишаються основними суб'єктами-об'єктами системної дискримінації, яка особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, зокрема, під час збройних конфліктів.

У Женевських конвенціях 1949 р. та Додаткових протоколах до них 1977 р. нормотворці приділили увагу захисту дітей, який надається їм відповідно до положень, що стосуються як цивільного населення в цілому, так і його конкретної категорії – дітей. Однак і надалі актуальна потреба створення уніфікованого документа, який гарантував би захист дітей та їхніх прав.

Уперше пропозицію про прийняття такого документа, а саме Конвенції про права дитини, внесла Комісія ООН з прав людини на 34-й сесії в 1978 р. З метою пришвидшення процесу розробки Конвенції у 1979 р. було створено Робочу групу, яку очолив представник Польщі (країна, яка була ініціатором процесу) [1, с. 113]. Пізніше у 1985 р. на черговій сесії Комісії по правах людини було запропоновано включити до проекту Конвенції статтю про дітей в умовах збройного конфлікту.

Наявність у проекті такої статті спричинила довготривалі дискусії та консультації, і як результат – Конвенція про права дитини була прийнята у 1989 р. в редакції саме зі статтею 38, яка регламентує норми про участь дітей у збройних конфліктах*.

Поза всяким сумнівом прийняття Конвенції було значним кроком вперед щодо становлення захисту прав дитини загалом та у збройних конфліктах, зокрема. Разом з тим, положення Конвенції передбачали створення спеціалізованого Комітету з прав дитини. Комітет був створений з метою здійснення контролю за виконанням державами-учасницями зобов'язань, взятих відповідно до цієї Конвенції.

Перший пункт статті 38 Конвенції узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, а саме з положеннями Женевських конвенцій 1949 р. В зазначеному пункті задекларовано: «Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів та стосуються дітей, а також забезпечувати їх дотримання» [2].

Аналізуючи другий пункт статті 38 Конвенції, слід зауважити, що його формулювання могли б бути жорсткішими. Зокрема, йдеться про те, що в тексті цього пункту зазначається: «Держави-учасниці вживають «всі можливі заходи» для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях» [2]. Але, на нашу думку, більш надійний захист могло б гарантувати формулювання «всі необхідні заходи**», замість «всі можливі заходи».

* Станом на сьогодні Конвенцію ратифікували 192 країни з 194 (не ратифікували тільки США і Сомалі) [10].

** Формулювання «необхідні засоби» було запропоноване Міжнародним комітетом Червоного Хреста, але, на жаль, не було прийняте.

Такої ж думки дотримуються вчені І. Сандоз, Ч. Свінарські, Б. Цімерманн [4, §3184]. Формулювання, яке існує на сьогодні, може тлумачитися як таке, що добровільна участь дітей у бойових діях цілковито не заборонена.

Така ж ситуація склалася й навколо формулювання про «безпосередню участь у військових діях». Виходячи з такого змісту, можна зробити висновок, що випадки опосередкованої участі дітей (наприклад, збір чи передача військової інформації, транспортування зброї тощо) стаття не охоплює, а відтак і не забороняє її. Як наслідок цього, стаття 38 Конвенції лише частково гарантує захист прав дітей, а не так, як це закріплено в Протоколі I, і навіть «робить крок назад» у порівнянні з Протоколом II (пункт 3с, ст. 4), що забороняє вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, до збройних сил чи групи, а також їх участь у військових діях.

Третій пункт статті 38 Конвенції дублює пункт другий ст. 77 Протоколу I. У ході дискусій, що точилися навколо цієї статті, були запропоновані поправки щодо збільшення мінімального віку осіб, які призиваються на військову службу, з 15 до 18 років. Проте більшість делегацій виступили проти такої пропозиції [3, с. 118], і в результаті 15-річний вік був встановлений як мінімальний вік учасника бойових дій. Незважаючи на те, що було враховано, що при вербуванні осіб у віці від 15 до 18 років перевага повинна надаватися особам більш старшого віку, на нашу думку, в такому універсальному документі слід було б розширити вікову межу до 18 років, як це встановлено в національному законодавстві більшості держав світу.

У пункті четвертому статті 38 Конвенції міститься положення про те, що «згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці

зобов'язані вживати всі можливі заходи з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та доглядати за ними» [2].

З огляду на імперативність норм такого міжнародного документа, як Конвенція про права дитини, можна зазначити, що четвертий пункт статті 38 Конвенції певною мірою послаблює авторитет міжнародного гуманітарного права, позаяк авторами згаданої статті не включено положення, яке забороняло б напад на цивільних осіб, а тим паче дітей. Це не узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, яке застосовується в період збройних конфліктів, одним із основних положень якого є положення про те, що сторони у конфлікті повинні завжди проводити розмежування між цивільним населенням і комбатантами з метою захисту цивільного населення та цивільних об'єктів. Ні цивільне населення загалом, ні окремі цивільні особи не можуть піддаватися нападу; напад може здійснюватися лише на військові об'єкти. Цей принцип покладений в основу положень гуманітарного права, що застосовуються за будь-яких обставин, в яких зазвичай можуть опинитися збройні сили, і закріплений у Гаазькому положенні 1907 р., Женевських конвенціях 1949 р. та Додаткових протоколах 1977 р.

Відповідно до цих договорів заборона нападу на цивільне населення, як і його право на турботу та допомогу, не підлягають сумніву, що підтверджується низкою положень IV Женевської конвенції та Протоколів I і II (ст. 23 Конвенції, ст. 51 Протоколу I та ін.).

Слід також зазначити, що Міжнародний комітет Червоного Хреста робив спроби щодо вдосконалення ст. 38 ще до прийняття Конвенції, однак усі зауваження та пропозиції були відхилені [3, с.120]. Так, під час 25-ї Міжнародної конференції Міжнародного комітету Червоного

Хреста (23 – 31 жовтня 1986 р.) було прийнято IX Резолюцію щодо захисту дітей під час збройних конфліктів, в якій вказано підтримку щодо діяльності Робочої групи з питань розробки конвенції щодо захисту прав дитини. В Резолюції зазначалося, що «захист відповідно до нової конвенції повинен бути таким, як це закріплено у Женевських конвенціях 1949 року та двох Додаткових протоколах до них 1977 року» [5, с. 508].

Таким чином, аналізуючи зміст ст. 38 Конвенції, знаходимо ряд прогалин, які були зроблені авторами Конвенції, що, зрештою, не виправдало сподівань, які покладалися на цей документ. Цілком ймовірно, що саме наявність таких прогалин пришвидшила ратифікацію Кон-

венції [6] такою кількістю держав (192), оскільки ними були помічені можливі варіанти невиконання прийнятих на себе зобов'язань.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що поза всяким сумнівом Конвенція стала важливим інструментом для забезпечення більш добросовісного дотримання положень міжнародного права, які гарантують особливу безпеку дітям під час збройних конфліктів. Однак вона так і не змогла гарантувати захисту прав дітей у збройних конфліктах повною мірою. А тому й надалі актуальною залишається потреба у вдосконаленні норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту неповнолітніх у збройних конфліктах, що заповнило б такі прогалини.

Література

1. Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. – 2-е изд., испр. – М.: Международный Комитет Красного Креста, 2001. – 344 с.
2. Конвенція про права дитини // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
3. Криль Франсуаза. Защита детей во время вооруженных конфликтов // Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве / Сб. статей и документов. – М.: МККК, 1999. – 376 с.
4. Sandoz Y., Swinarski Ch., Zimmermann B. (éds.). Commentaire des Protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du 12 août 1949. Genève, CICR, Martinus Nijhoff Puplicher. – 1986. – 924 p.
5. Detrick Sh., Doek J., Cantwell N. The United Nations Convention on the Rights of the Child. A Guide to the Travaux Préparatoires. Dordrecht, Martinus Nijhoff Puplicher. – 1992. – 702 p.
6. Mower A. Glenn. The Convention on the Rights of the Child: International Law Support for Children (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1997) in International Studies, vol. 39, no. 2. – 2002. – 201 p.